

THE ANALYSIS OF JULIO CORTÁZAR’S STORY “EL ÍDOLO DE LAS CÍCLADAS” ACCORDING TO THE THEORY OF THE STRUCTURES OF IMAGERY

CÓRTAZAR’IN “PUT” ADLI ÖYKÜSÜNÜN İMGELEMİN YAPILARI KURAMINA GÖRE İNCELENMESİ

Fethiye KABATAŞ

Abstract

The aim of this study is to analyze Julio Cortázar’s short story “The Idol of the Cyclades” in line with the ideas handled by Gilbert Durand in his book The Anthropological Structures of the Imaginary. According to the French writer’s point of view it is necessary to investigate the symbols which are expressions of collective unconscious in order to analyze the literary works deeply. Therefore, the archetypes of Jung which affected Durand while grounding this theory are also taken in the short story analysis. The symbols used by Cortázar in this short story are examined and the story in general is analyzed on the basis of the personalities reflected by protagonists Somoza and Morand.

Key words: Julio Cortázar, Gilbert Durand, The Anthropological Structures of the Imaginary, symbol, archetype.

Özet

Bu çalışmanın amacı Julio Cortázar’ın “Put” adlı öyküsünü Gilbert Durand’ın İmgelemin Antropolojik Yapıları¹ kitabında ele aldığı görüşler doğrultusunda analiz etmektir. Fransız yazarın bakış açısına göre edebiyat eserlerinin derinlemesine incelenmesi için kolektif bilinçdışımızın dışavurumu olarak sembollerin de araştırılması gereklidir. Buna bağlı olarak Durand’ın bu kuramı oluştururken etkilendiği Jung’un arketiplerine de öykü çözümlemesinde yer verilmiştir. İlgili öyküde Cortázar’ın kullandığı semboller incelenmiş ve ana karakterler olan Somoza ve Morand’ın yansıttıkları kişilikler üzerinden öykünün analizi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Julio Cortázar, Gilbert Durand, İmgelemin Antropolojik Yapıları, sembol, arketip.

¹ İsp. *Las estructuras antropológicas de lo imaginario*

1. Jung'un kolektif bilinçdışından Durand'ın sembolik imgelemine

Latin Amerika Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından biri olan Julio Córtazar'ın öyküleri çok sayıda edebiyat araştırmacısının dikkatini çekmiş ve farklı tarzıyla Latin Amerika edebiyatını birçok açıdan etkilemiştir. Çünkü Arjantinli yazarın eserleri hem içerik hem de biçimsel açıdan yenilikçidir ve gerçekleri aşma çabası içerisindedir. Bu zenginliğin bir sonucu olarak Córtazar'ın eserleri özellikle de öyküleri çok sayıda eleştiri kuramına göre incelenmeye uygundur.

Córtazar'ın öykülerinin derinlemesine bir incelemesini yapmak ve özellikle de öykülerinde kolektif bilinçdışının yansıtılması söz konusu olduğunda şüphesiz akla ilk gelen isimlerden biri Carl Gustav Jung'tur. Ona göre insanların şuurunun dışında bireysel olanın daha da derinlerinde kolektif bilinçdışı adını verdiği bir alan bulunur. Analitik psikolojinin kurucusu olan Jung, bu alanın içgüdüsel davranışların gözlemlenerek ortaya çıkarabileceğini düşünür (Fordham 2015:27) ve kolektif bilinçdışının dışavurumu olarak arketipleri görür. Onun bakış açısına göre "arketiplerin ilk imajları rüyalar, zihnin olağandışı durumları ya da psikolojik fantezilerdir." (Fordham 2015:31). Kolektif bilinçdışının arketiplerinden birisi *persona*'dır. Kelimenin kökeni Antikçağda aktörlerin hangi rolü oynadıklarını belirtmek için kullandıkları maskeye dayanmaktadır. Jung'a göre *persona* dünyevi işlerimizi sadeleştirir, bireyin toplumun ondan beklediği role uygun davranmasını sağlar. Öte yandan *persona*'sını geliştirmeyen bireyler toplum tarafından kabul görmeme tehlikesiyle karşı karşıyadır. *persona*'nın olumlu olduğu gibi olumsuz özellikleri de olabilir. Örneğin kişi ego ve *persona*'sını özdeşleştirdiğinde iç dünyasına ilgisiz olabilir ve sadece dışa dönük bir eğilim sergileyebilir. "...özdeşleşilen maske karakterin kendi kimliğini özellikle vurguluyor, onu ön plana çıkartıyor, öteki insanlardan üstünlüğünü anırtıyorsa gündüz imgeleminin yapılarının etkinliği söz konusudur." (İlgürel 2016:59).

Bilinçli zihnin daha derinlerine inme düşüncesi sadece Jung'un kuramına özgü değildir. Durand'ın yapılar kuramına göre insan zihni sonsuz sayıdaki imgelerin ve sembollerin etkisi altındadır ve imgelemimizde ikili bir kutuplaşma bulunmaktadır. Fransız düşünür bu kutuplaşmayı gece ve gündüz rejimleri olarak adlandırır. "Durand'a göre, sembollerin kökenlerini anlamak için bilinçli zihinden daha derinlere, insan ruhunu koşullandıran temel hareketlere inilmesi gerekmektedir." (İlgürel 2016:40). Bu temel hareketler ise biyolojik yönümüzle ilintilidir. Homo erectus'un ayağa kalkmasıyla birlikte alt –üst, yüksek – alçak gibi birbirine zıt imgeleri edinmemize yol açar. Gündüz rejimi

ayağa kalkma baskın refleksiyle² ilintilidir ve bu rejimin özelliği ayırıştırma eğiliminin daha baskın olmasıdır. Örneğin söz konusu rejimine göre aydınlık ve yükselme olumluken karanlık ve düşme olumsuz olarak ele alınır. Gündüz rejiminde isim, sıfat ve fiil arketiplerinin yüksek – alçak, aydınlık – loş ve yükselmek – düşmek gibi zıtlıkları söz konusudur.

İmgesel Yapısalcılığa göre gece rejiminde sentetik ve mistik olmak üzere iki yapı bulunur. Sentetik yapının baskın refleksi çiftleşmedir ve birleştirme eğilimi bu rejimde daha baskındır. Gündüz rejiminde olduğu gibi bazı zıt anlamlı arketipleri sentetik yapıda da görürüz. Örneğin gelecek ve geçmiş sıfatları bu yapıda birleştirme açısından ele alınmıştır. Bu yapıdaki zıt anlamlı arketipler gündüz rejiminin aksine olumludur

Gece rejimi mistik yapıda³ ise baskın refleks sindirimdir ve karıştırma eğilimi bu rejimde daha baskındır. Bazı açılardan gündüz rejiminin tersi gibidir. Örneğin hayvan gündüz rejiminde olumsuz bir anlama sahipken bu rejimde olumlu bir anlama sahiptir. Bu rejimin temel fiilleri aşağı inmek, içinde bulundurmak ve nüfuz etmektir. Ev, mahrem, gece, ada, vb bu yapıda bulunan önemli arketiplerdendir.

Durand'a göre gece ve gündüz rejimleri diyalektik bir düzen oluştururlar ve birbirinin zıttı durumundadırlar. "Birbirlerini dışlarken veya kendilerine özgü yordamlarla birbirlerini "alt ederken" gerçekte ölümcül zamana karşı dolaylı ama etkin bir hareket gerçekleştirmektedirler." (İlgürel 2016:34).

2. "Put" öyküsüne dair

1956 yılında *Oyunun Sonu* kitabında yayınlanan öykü Türkçeye "Put" olarak çevrilmiştir. Ancak öykünün asıl adı "El idolo de las Cícladas"dır. Öykü, adını Yunanistan'da bulunan Kiklad adalarından alır. Öykü arkeoloji kazısında çıkardıkları kadın yontusuna saplantılı bir bağlılık gösteren Somoza ve gene bir arkeolog olan arkadaşı Morand'ın diyaloguyla başlar. Morand arkadaşı için endişelidir çünkü iki yıl önce kendisinin, eşi Teresa'nın ve Somoza'nın Paros adasında buldukları antik dönemden kalma bir kadın yontusuyla ilgili

² Durand'ın kuramına göre her rejimde biyolojik kökenleri olan ve diğerlerine göre daha baskın olan refleksler bulunur. *Sembolik İmgelem* kitabında Durand baskın reflekslerin baskılama ve güçlendirme yoluyla diğer refleksleri organize ettiklerini belirtir (1964:99).

³ Durand bu yapıyı mistik olarak adlandırırken, dini anlamıyla kullanmamıştır. Antropolog Lucien Lévy-Bruhl ve Jean Przylusky'nin attettikleri "birleşme istenci" ve "gizli bir mahremiyet ile ilgili belirli bir zevk"i bir araya getiren anlam kastedilmektedir. (İlgürel 2016: 40)

Somoza saplantılı bir hale gelmiş ve yontunun çok sayıda örneğini yapmaya başlamıştır. Somoza kent merkezinden uzakta yazlık bir evde inzivaya çekilmiştir ve Morand onu ziyarete gider. Öyküde zaman düzlemsel bir doğruda ilerlemez. Anlatıcı Morand'ın bakış açısıyla geçmişe döner. Söz konusu geri dönüşlerde okuyucu Somoza'nın Teresa'ya karşı hisleri olduğunu, Morand'ın ve Teresa'nın bunu fark ettiğini ve bundan dolayı iki yıldır Somoza ile yalnızca Morand'ın görüştüğünü öğrenir. Öykü zamanında Somoza akılcı davranmaktan uzaktır ve bir çeşit kurban ayini yapmaya hazırlanır. Teresa da Morand ve Somoza'nın yanına gelmek üzere yoldadır. Somoza bir şekilde eski uygarlıkların etkisi altındadır, kendisinin kurmaca bir Kiklad tanrıçası olan Haghesa'nın rahibi olduğunu düşünmektedir ve Teresa ile birlikte olmak için Morand'ı bir baltayla öldürmeyi dener. Morand kendisini savunur ve istemeden Somoza'yı öldürür. Ardından Morand Somoza'yı öldürdüğü baltayı alır, sanki o da eski uygarlıkların etkisi altındadır. Elinde balta kapısının arkasında soyunmuş bir şekilde Teresa'nın gelmesini beklemektedir.

2.1. İmgelem Dinamikleri

Öykünün olay örgüsünde zaman uzamsal olarak ilerlemez. Anlatıcı "Geride dönme"lerle (Flashback) okuyucuya Morand ve Somoza arasındaki problemi gösterir. İkisinin ilişkisi karakter eğilimleri göz önüne alındığında gece ve gündüz rejiminin arasındaki çatışmayı yansıtan izler taşır. Örneğin Somoza daha çok gece rejiminin etkisi altındadır. Hem Teresa'ya olan hisleri hem de kadın yontucuğuna olan bağımlılığı gece rejimi mistik yapıda bulunan kadın arketipini yansıtmaktadır. Somoza'nın gerçekleştirmek istediği kurban ayini öykünün sembolik imgelemi açısından büyük önem taşımaktadır.

Somoza daha ayine başlamadan önce bile sanki başka bir zamandan konuşuyor gibidir ve Morand'a "Evet, öyle, söylenecek söz yok buna... Hiç değilse bizim söz dağarcığımızla" (Cortazar 1996: 17) der. Bu noktada okuyucunun aklına doğal olarak kimin söz dağarcığında sorusu gelmektedir. Ayin sırasında ise Somoza anladığımız anlamda zaman algısını yitirmiştir. Artık o Haghesa'nın bir rahibine dönüşmüş durumdadır ve konuşmasından o dönemde olduğunu hissettirir:

"Senin dilini kullanmak gerekirse, birleşim için adanan kurban. İşitmiyor musun onları? Hani Atina Müzesindeki o yontucukta gördüğümüz gibi çift ağızlı bir flüt. Sağ ağız yaşamın sesi için, sol ağız karmaşa. Haghesa için karmaşa da yaşam demektir. Gelgelelim kurban töreni bitince flütçüler sağ oluğa üfleme keserler, akıtılan kanı içmekte olan yeni yaşamın sesi duyulur yalnızca. Flütçüler ağızlarını kanla doldurup

sol oluğa üfleyecekler, ben de onun yüzüne kutsanmış kandan süreceğim, işte böyle, o zaman onun gözleri belirecek kanın altından, ağzı” (Córtazar 1996: 24).

Somoza'nın söylediklerinden artık tamamen gece rejiminin etkisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kurban; gece rejiminin sembollerinden biridir ve Somoza “birleşme” için kurban ayini yapmaya niyetlenmektedir. Çiftleşme eylemi gece rejimi sentetik yapının baskın refleksidir. Ayin için ayrıca Somoza akşam saatlerini beklemiştir, buldukları ortam karanlıktır ve gece rejimine uygun olarak sıcaktır. Somoza gece rejiminin etkisi altında olduğundan bu sıcaklık onu rahatsız etmez ancak gündüz rejiminin etkisinin altında olan Morand sıcaktan bunalır ve bir şeyler içmek ister.

Somoza'da gece rejiminin baskın olduğunun göstergelerinden birisi de ayin sırasında duyduğu flüt sesidir. Müzik gece rejiminin öğelerinden biridir. Bu noktada bir enstrüman olarak flütün antik Yunan ve Roma uygarlıklarında da önemli bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. “Plato ve Aristo flütün dinleyicilere dini bir kendinden geçme hissi verdiğini düşünürken, diğerleri flütün sakinleştirici etkisinden bahsederler.” (Ferber, 2007:156) Öyküde de Somoza flüt sesini duyduğunda kendinden geçme hissini yaşamaktadır, zaman ve mekân algısı değişmiştir.

Kurban ayini sırasında Somoza'nın bir şekilde yaptığı “zaman yolculuğunu” anlayabilmek için dindar bir insanın zaman algısına bakmak gerekir.

«Dindar insan için Zaman da, mekân gibi ne türdeş, ne de süreklidir. Kutsal zamanın fasılları, bayram zamanı vardır,...öte yandan dindışı zaman, dinsel anlamdan yoksun eylemlerin yer aldıkları adi zamansal süre vardır. Bu iki zaman arasında, tabii ki bir süreklilik çözümü vardır; fakat dindar insan ayinler aracılığıyla, adi zamansal süreden kutsal zamana “tehlikesizce” geçebilirler.» (Eliade 1991:48).

Durand'a göre zamanın yıkıcı etkisine karşı ölümlü olduğunun bilincinde olan insan bununla başa çıkabilmek için imgelemi kullanır. Yani çizgisel ve ölümcül zamana karşı insan ritüeller ve döngüsel zamanla örtmeceyi kullanarak başa çıkar. Örtmece terimi aslında bütün rejim ve yapılar için kullanılabilir ama tipik olarak mistik yapıda kullanılmaktadır. Öyküde ise örtmece ile Somoza zamanın yıkıcılığının yerine sonsuz yenilenmeyi koyar, bu şekilde zamanı bilinci için daha uyumlu ve olumlu bir hale dönüştürür. Somoza için zamanın hem döngüsel bir hale gelmesi, hem yaptığı kurban ritüeliyle onun sentetik yapıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Somoza'nın sürekli kadın yontusu-

nun kopyalarını yapması yani bir eylemi tekrar etmesi s3z konusu yapının bir dışavurumdur.

3te yandan Morand 3yk3n3n b3y3k bir kısmında g3nd3z rejiminin etkisi altındadır. Kendisini g3nd3z rejimine uygun olarak zıtlıklarla ifade eder, i3 d3nyasında kendi kimliğini Somoza'nın kimliğiyle 3atıştırır. Morand daha rasyonel olan taraftır ve Somoza'nın delirdiğini d3şunmektedir. Durand g3nd3z rejiminde dışlama, 3elişki ve kimlik ilkeleri son derece etkin olduğuna işaret eder. Morand'ın ifadelerinden de Somoza'nın davranışlarını dışladığı ve sorunlu bulunduğu g3zlemlenebilir.

Morand ise 3oğunlukla g3nd3z rejimine 3zg3 imgeleri yansıtılmaktadır. Aydınlık ve ışık g3nd3z rejiminin temel arketiplerindedir ve Morand kendisini aydınlık tarafta g3r3r. Bununla ilgili 3yk3de 3eşitli 3rnekler bulmak m3mk3nd3r. 3rneğin Somoza Morand'ı kurban etmeyi denediğinde Morand hayatta kalabilmek i3in istemeden Somoza'yı 3ld3recek ve "Somoza'nın 3l3s3n3 reflekt3r3n aydınlığına doğru s3r3klerden kendini savunmak zorunda kalışını kanıtlamakta g33l3k 3ekmemesi gerektiğini" (C3rtazar 1996:26) d3ř3necektir. Morand'ın Somoza'nın 3l3s3n3 g3nd3z rejiminin imgelerinden biri olan aydınlığı doğru 3ekmesi onun s3z3 edilen rejiminin etkisinin altında olduğu şeklinde yorumlanabilir. İki arkadaşın kurban rit3eli sırasında yaptıkları hayatta kalma savaşını da gece ve g3nd3z rejimlerinin 3atışması olarak yorumlamak m3mk3nd3r.

3te yandan 3yk3de Morand'ın kendi kimliği 3zerinden de gece rejimi ve g3nd3z rejiminin 3atışması g3zlemlenebilir. Morand'da g3nd3z rejimi baskın olsa da gece rejiminden etkilendiği s3ylenebilir. 3rneğin Somoza'yı 3ld3rd3kten sonra Morand kanın yontucuğun 3zerinden aktığına g3r3r ve bu Morand'ın bakış a3ısını değiştirir. Durand'a g3re kan gece rejimiyle ilişkilendirilebilir (Durand 1960:104). Morand kanın akışını g3rd3kten sonra gece rejiminin etkisi altına girer, g3nd3z rejiminin rasyonel kısmından uzaklaşır ve anlatıcı 3yk3de Morand'ın değişimini řu şekilde anlatır:

"Havayı koklaya koklaya kapıya y3r3d3... Teresa'nın fl3t sesini bastırarak konuşmasını duyduğu zaman Morand, 3ırıl3ıplak soyunmuştu bile. İşiği s3nd3rd3, elde balta, kapının ardında bekledi, baltanın keskin ağzının dilini ucuyla yalayarak" (C3rtazar, 1996: 26).

Morand'ın havayı koklaması, fl3t sesini duyması, ışığı s3nd3rmesi ve baltayı yalaması gece rejimiyle ilintili olarak yorumlanabilir. 33nk3 koku, m3zik, tat alma ve karanlık gece rejimine 3zg3 3gelerdendir. Morand'ın dav-

ranışlarına Jung'un arketiplerinden biri olan persona açısından da incelemek mümkündür. Persona'nın etkisindeki insan toplumun beklentilerine uygun davranır. Bu noktada Morand'ın da mantıklı, kalıplara uygun olan davranışlarıyla persona'yı yansıttığı görülmektedir. Örneğin kazıda yontuyu buldukları sırada Teresa'nın göğüsleri açılmıştır ve Morand örtünmesini söyleyerek Teresa'ya bağıırır. Kimsenin olmadığı bir yerde arkadaşı Somoza'yla olağandışı kadın yontusunu bulmaları bile Morand'ı toplumsal beklentilerin dışına çıkaramaz. Toplumun bir kocadan beklediği davranışa yani "koca persona"sına uygun davranır. Teresa gibi anın büyüüne kendini kaptırmaz, adı geçen kavramı yansıtır.

3. Sonuç

Bu çalışmada Latin Amerika Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından Julio Cortázar'ın "Put" öyküsü Gilbert Durand'ın İmgesel Yapısalcılık Kuramı ve Carl Gustav Jung'un Ortak Bilinçdışının Arketipleri Kuramı ışığında ele alınmıştır.

Çözümlemesi yapılan bu öyküde yazarın kullandığı semboller ve karakterlerin yansıttığı davranış biçimleri göz önüne alındığında Durand ve Jung'un sözünü ettiğimiz kuramlarına uygun olduğu görülmektedir. Somoza için zamanın uzamsal değil, döngüsel olması ve zamanın yıkıcı etkisine karşı tekrar eden bir şekilde kadın yontusunun kopyalarını yapması Durand'ın gece rejimiyle özdeşleşmiş olduğunu göstermektedir. Bunun dışında öyküde Somoza üzerinden öyküde seçilen müzik, kadın, sıcak ve karanlık gibi semboller adı geçen rejimle ilintilidir. Öyküde gece rejimiyle ilgili sıkça karşımıza çıkan imgeler yapısal düzeyde de ortaya çıkmakta ve öne sürülen fikri destekler niteliktedir.

Öykünün temel çatışma noktalarından biri de Durand'ın ele aldığı gece ve gündüz rejimleri arasındaki kutuplaşmadır. "Put" öyküsünde de, daha çok gece rejiminin bir yansıması olan Somoza ve öykünün zaman ilerleyişinde farklılık gösterse de çoğunlukla gündüz rejiminin dışı vurumu olan Morand karakteri üzerinden rejimler arası kutuplaşma yapısal olarak görülmektedir. Morand'ın rasyonel olması, Somoza'ya dair bulgulara üsten bakarak yaklaşması ve kurban ayını sırasında ikilinin kutuplaşması ilgili rejimlerin çatışmasını gündeme getirmektedir. Usta yazar rejimler arasındaki bu durumu iki arkadaşın mücadelesinin dışında Morand'ın karakterinin kendi içinde yaşadığı zıtlıklar üzerinden de göstermektedir. Öykünün sonunda arkadaşını öldüren Morand gece rejimine dair imgeleri yansıtan davranışlar sergilemektedir.

Bu çalışmada ayrıca Morand karakterinin Jung'un persona arketipinin özelliklerini de yansıttığı öne sürülmüş karakter çözümlemesi yaparken düşünürün bu açılımından da faydalanılmıştır. Söz konusu karakterin genellikle kendisine biçilen role uygun davrandığı hatta kendisini buna fazlasıyla kaptırdığı yönelimleri ve davranışları temel alınarak ilgili arketipe uygun olabileceği söylenebilir.

Yazarın kullandığı semboller ve karakterler tercihleri söz konusu kuramlar açısından öykünün incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu öyküde yer alan kurban ayini, karakterlerin davranış biçimi ve kullanılan nesnelere kuramlar ışığında hem olay örgüsüne hem de karakterlerin psikolojilerinin daha derin bir analizinin yapılmasına imkân sunmuştur.

Kaynakça

- Cortazar, Julio (1996) *Bir Sarı Çiçek*, Can, İstanbul.
- Durand, Gilbert (1960) *Las estructuras antropológicas de lo imaginario, Instrucción a la arquetipología general*, Taurus, Madrid.
- Durand, Gilbert (1964) *La imaginación simbólica*, Amorrortu, Buenos Aires.
- Eliade, Micea (1992) *Kutsal ve Dindışı*, Gece.
- Ferber, Michael (2007) *A dictionary of literary symbols*, Cambridge University Press.
- Fordham, Frieda (2015) *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, Say, İstanbul.
- İlgürel, Mehmet (2016) *Julio Cortazar'ın Öykülerinin Sembolik İmgelemi*, Yeni İnsan, İstanbul.